

Sas István

A KÁVÉHÁZI ASZTAL MELLETT NEM SZÜLETNEK KÉPEK

Beszélgetés Gecse Árpád festőművésszel

- Művész Úr! Önt egy egész élet köti a jász földhöz és Alattyánhoz. Hogyan kerültek a Gecsék erre a vidékre?

A családról már 1600-tól kezdve van feljegyzés. Őseim nem Alattyánban születtek, a Gecsék székhelye Füged volt, olyan bocskorosok voltak, hétszilvafások. Nem volt sok földjük, 30 hold, 50 hold, ennyi-annyi. Az ükapám 1760 körül lett a helység nótáriusa. Az anyakönyvbe úgy van beírva, hogy Sztefanusz Gecse - mert még akkor latinul írták be berényi ferencrendi barátok.

A családban hallottak szerint egyszer lejöttek Berénybe - mert itt voltak a cifra szűrösök - bundát venni, Gecse Mártonnak az ükapámnak. Ő a lányát is elhozta, neki is vett egy kis ködmönkét. A vásárban pedig valahogy összehozta a sors ükapámat egy szép lánnyal. Végül aztán az lett a nóta sora, hogy ükapám hívta őt Fügedre, de nem ment. Hát ha Mohamed nem megy a hegyhez, a hegy megy Mohamedhez. Így jött az ükapám ide Alattyánba.

- Maga a Gecse is egy nagyon régi név. Jól tudom ?

A Pallas lexikon szerint Árpád-kori ős magyar személynév, fejedelmet jelentett, s a Géza első alakjai között: Gileha, Geha, Géha, Gécse, Gecse - találhatjuk meg. Sokszor jegyeztem meg élcelődve azt is, hogy az én családom kertjében töltötte Jézus Krisztus az utolsó éjszakáját a Gecsemáné kertben.

- Az ősök után szeretném saját életútjáról faggatni. Hallottam, hogy már fiatal korában kivételes tehetsége volt a művészet iránt, de mégsem a művészetek tanulmányozásával kezdte.

1900-ban születtem Alattyánban. Itt jártam elemi iskolába, majd Berénybe kerültem, ahol elvégeztem a gimnáziumi 8 osztályt. Éppen az érettségi után tört ki az első világháború. 1917-ben pedig így is, úgy is sor alá kerültem volna, s mivel lehetőség kínálkozott, jelentkeztem Bécsújhelyre a Katonai Akadémiára. Ott majdnem két és fél évig Mária Terézia katonái között voltam. Az első évben rendes katonaként, a másodikban pedig huszárként szolgáltam. Amikor vége lett a háborúnak, átjöttem Budapestre, a Ludovika Akadémiára. Ott éltem meg az 1919-es ellenforradalmat, amit a Ludovikán csináltak, majd jobbnak láttam elillanni. Itthon a nagybátyám vitt át Apátiba Vágó Pálhoz, akivel megyebizottsági tagként jól ismerték egymást. Protezsálása nyomán nála találtam menedéket, nem kellett bevonulnom a

kommunistákhoz, ahol golyófogónak használtak volna a románok ellen. Vágó Pálnál laktam egy fél évig. Szívesen látott, mert így nem magában volt és nagy kedvet kapott a festéshez, együtt festettünk vele a műteremben.

Amikor vége lett ennek a zavaros időszaknak utolsó éves huszártisztként kiváltam, és átléptem a Horthy által alapított Nemzeti Hadseregbe. A Dunántúlra vezényeltek, a szerződés szerint öt évig kellett volna szolgálnom. Ez ugyancsak nyugtalanított, hiszen öt év az nagyon hosszú idő. Szerencsémre sok volt a tiszt, így könnyen kaptam engedélyt a Honvédelmi Minisztériumtól a leszerelésre. Abban a pillanatban úgy ugrottam, mint a bolha.

- És ekkor váltott művészi pálya irányába. A főiskolás évek alatt kikkel találkozott, kik voltak a tanárai?

1920 tavaszán felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára. Háborús időszak volt, így az első évet négy hónap alatt végeztem el.

A főiskolán Balló Ede kiváló arcképfestő és világhírű másoló restaurátor volt az első mesterem. Ilosvai Varga István ajánlott be hozzá - akinek az apja Berényben volt valamikor főszolgabíró - és neki köszönhetem, hogy kitűnően tudom a festés mesterségét.

- Fiatal éveiehez kötődik a Jászapáti Művésztelep is. Úgy tudom, hogy épp a Képzőművészeti Főiskola támogatásával, Vágó Pál tanár - szervezett ott nyaranta művészeti alkotótelepet, ahol Chiovini Ferenc és Ön is a résztvevők között voltak.

A minisztérium hozott akkoriban egy rendeletet, miszerint a főiskolai-műtermi munka mellett a természetben is festenünk kellett. A Jászapáti Művésztelep ennek a kultuszminiszteri rendeletnek köszönheti létét. Aki hegyek közé akart menni, az ment Miskolcra és festette az Avast, mi pedig 1935-ben Apátiba jöttünk. A főiskola csak a modellpénzt tudta fizetni, Apáti és környéke, Jászszentandrás, Jászkisér közössége pedig csülköket, sonkákat, babot, borsót adott, így biztosítva volt az ellátásunk. Ráadásul Apáti rendelkezésünkre bocsátotta a sporttavi uszodát. Ott egy nagyon szép épületben főztek ránk. Előbb a művésznövendék lányok vállalták a főzést, de pár nap múltán felmondtunk nekik, és kiraktuk a szűrűket a konyhából. A telep hivatalos vezetője Bosznay István volt, Vágó Pál pedig amolyan eszmei-lelki instruktora az egésznek.

- Akad itt még olyan képe, ami ebből az időszakból való?

1922-ben, másodéves főiskolás koromban festettem ezt a lovat, amelyet rögtön meg is vettek. Azt a tehéncordát ábrázoló képet pedig a Rákosi korszakban. Kimentem kerékpárral a közeli pusztára, s éppen akkor hajtották az állatokat a kúthoz itatni. A határban festettem azt a délibábos pusztát is, amit a főváros vett meg. A délibáb a Jászságban ritka! Alattyánban volt,

meg Kiséren is láttam egyszer. Vágó Pál, amikor nála voltam, átvitt Jászkisérre. Ott láttam aztán valami csodálatosan szépet, a fordított délibábot. A templom fejjel lefele, tótágast állva látszott. Nagyon szép volt.

- A főiskola után – a kor szokásainak megfelelően - külföldi stúdiumok következtek. Kérem beszéljen nekem a külföldön eltöltött évekről!

1924-ben elvégeztem a főiskolát. A befejezés után mindenki külföldre igyekezett. Voltak akik Párizsba mentek, én viszont a művészetek Mekkáját óhajtottam látni. Olaszországba kerültem, Velencébe, az ottani képzőművészeti akadémiára. A főiskolától kapott ajánló levelemmel Vincenzo di Stefani mesternél jelentkeztem, aki felvett egy évre. Az akadémia évi kiállításán szerepelt egy képem. Nagyon szép volt és nagyon sokat láttam ott. Megkedveltem az olaszokat és ők is kedveltek engem. Valamennyire már katonaként is beszéltem olaszul, így egész jól elgagyaráztam. Barátaim Tónió-nak hívtak, mert az Árpádot nehezen tudták kimondani. Máskor ugrattak: neked olyan jó nyelvérzéked van, hogy meg kellene ismerkedned lányokkal. Ők biztosan megtanítanának olaszul! – mondták. Én sem voltam rest és szót fogadtam nekik. A Szent Márk téren sétálgattam és eszembe jutott a „jó” tanács. Észrevettem két csinos lányt, odamentem és bemutatkoztam. Előadtam, hogy ez és ez vagyok, frissen végzett magyar festőművész növendék és most nagyon szeretnék megtanulni olaszul. Kérem, vállaljon fel valamelyikük! - Nagyon meghatóan és őszintén beszélhettem - nemhiába voltam huszártiszt - mert az egyiknek megesett a szíve rajtam. Felajánlotta, hogy három nap múlva a Szent Márk templom előtt újra találkozhatunk.

Úgy is történt. - Mit tanult már a kollégáitól? - kérdezte. Kedves kisasszony, kérek egy csókot, - mondtam. Rám nézett. - No, magát is jóra tanítják a kollégái, - már most többet tud a kellesténél. Adott egy csattanósat, és sarkon fordult.

- A szakmában és a szebbik nemnél elért biztató sikerek ellenére mégis hazajött a Jászságba. Mi vonzotta igazán?

Itthon is jöttek a sikerek. Berényben a Lehel Szállóban volt kiállításom, amin megjelent a város és a környék krémje, orvosok, ügyvédek és más előkelőségek. A jelenlevők közül mégis egy nagyon szép lány okozta a végzetemet. Piros rózsát is szorongatott a kezében, amit nekem átadott... Akkoriban pedig úgy terveztem, hogy Párizsba megyek... Ehelyett eleinte hintóval jártam udvarolni Jászberénybe. Fiatal ember volt a kocsisom, s mentek vigasztalni a lányok, amíg rám várakozott. Időközben aztán úgy határoztam, hogy a kocsist otthon hagyom. Helyette lóhátra ültem, mert nem akartam házasságom előtt keresztapa lenni. Huszártiszt voltam, két nyergem is volt és így egy évig jártam be lóháton. Alattján-Berény oda-vissza

32-33 kilométer, kiszámoltam, a vőlegénységem alatt 4800-at tettem meg lóháton. Sokszor nyeregbe ültem éjszaka is, akár el is alhattam, mert olyan okos volt a ló. Ha valami jött, vagy nyúl szaladt át előttünk, horkantott egyet. Fölébredtem, újra megfogtam a kantár szarát, aztán a nyakamba akasztottam és nyugodtan mehettünk tovább.

Máig emlékszem egy szüretre, ami része lett a vizitnek. Akkoriban a szüret nem volt szüret birkapörkölt nélkül. Nagyon finom birkapörkölt szagot éreztem, csurgott a nyálam. Elég az hozzá, a vizit alkalmával a későbbi anyósom megkínált birkapörkölttel. Így azután leragadtam, lépre kerültem. Nagyjából nekik is ugyanannyi földjük volt, mint nekünk. Szórét, szóréval, összevalók voltunk. Hatvan évig éltünk együtt megértésben...

- Térjünk még vissza a szolnoki Művésztelepre, a húszas-harmincas években nagy művészek fémjelezték a telepet

Az akkori magyar festészet legkiválóbbjai: Fényes Adolf, Zádor István, Szlányi Lajos, Szüle Péter, Zombory Lajos, Vidovszky Péter, mind ott dolgoztak. Én is több évig festegettem velük. 1926-ban Szolnokon 20 képet és 6 rézkarcot láthatták a tárlaton. A kiállításra eljött Babits Mihály is, akit mint költőt is nagyon szeretek. 1927 telén Pesten a Múcsarnokban kapott helyet a 25 éves szolnoki Művésztelep jubiláris kiállítása. Telepi szomszédom a meglehetősen rosszmájú Zombory egyik napon eképpen érdeklődött: Gecse! Járt-e már Pesten a kiállításon? - Nem voltam, a jövő héten akarok felmenni – válaszoltam. - Akkor nem tudja mi újság? – kérdezősködött tovább. - Képzeld, a Székesfővárosi Múzeum megvásárolta a Pusztai c. képét! - Mindez pontosan a Zagyva hídon történt, amikor festeni indultam. Másnap viszont rögtön felutaztam Pestre és örültem a sikernek.

Időközben édesanyám meghalt, s édesapám már akkor 80 fele járt. Ott volt a sok föld, a ház. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy hazajöttem.

- Alattyanon rendezkedtek be, gyarapodásnak indult a család.

Nagyon boldog ember voltam, mert 1930-ban született a lányom, 1936-ban pedig a fiam. A fiam nagyon nehezen lett meg. Elmesélhetem?

- Hogyne. Látom az arcáról, hogy nem szimpla történetet akar megosztani velem.

Feleségem igen vallásos családból származott, be-bejárt az apácákhoz is. Az egyik apáca rábeszélte, hogy menjünk ki Máriacellbe. Javasolta, hogy menjen el a híres templomba, és térdeljen le a bejáratnál balra Szűz Mária ezüst oltára elé, mert ott csoda szokott történni. Nem igazán hittem a javallatban, de egy fiút én is szerettem volna így kötélnek álltam. Beültünk a - kis apósi segítséggel vett – autónkba és elutaztunk Máriacellbe. Az oltár előtt feleségem imádkozott, én pedig térdeltem mellette – nem igazán meggyőződésből - részt

vettem az áhítatban. Mit ad isten, egy év múlva 1936-ban megszületett a fiam. Orvosok és professzorok nem tudtak segíteni, Máriacell viszont segített. Sőt ma is segít! Ha én azt mondom, Szent Szűz Mária segíts rajtam, adj valami pénzt, mert elfogyott, akkor három napon belül valaki küld egy részletet vagy jön egy képvevő.

- Időben közeledünk az újabb háború felé. Művész Úr életében mit jelentett a második világháború? Egyáltalán a művész hogyan él meg egy háborút?

1944 őszén, amikor bejöttek az oroszok, a pincében voltunk. A szomszédok is itt voltak, az enyém bolthajtásos, bombabiztos pince volt. Nem érte semmi találat.

Először bejött egy orosz katona. Elkezdett kiabálni: davaj, davaj. Feljöttem a pincéből és oroszul köszöntem neki. Németek felől érdeklődött, mondtam itt nincsenek. Elszedte még a pap aranyóráját is és ezzel odébbállt.

Fél óra múlva nagyon szép sárga hintóval, két lóval beállított két főhadnagy. Az egyiknek hat karóra volt a bal kezén, a jobbon valamivel kevesebb. Hozzánk is bejöttek zabrálni. Az egyik leült, a másik pedig sétálgatott föl-alá. A részegen botorkáló elővette revolverét, és azzal hol a fejemre, hol pedig a szívemre célzott. Nem mertem megszólalni, kínomban abban bíztam, hogy részegségében nem talál el. Egyszer aztán azt üvöltötte nekem: Hogy lehet neked ilyen sok képed, sok könyved? - Ja hudózsnyik - válaszoltam. Ez varázsszónak bizonyult, mert az addig egykedvűen ülő főhadnagy felpattant, leintette a másikat és jobbról-balról megcsókolt. Továris hudózsnyik! – örvendezett újra meg újra. Megmenekültem és megmenekültünk. Ezután tíz tojásból rántottát készítettem a pincéből felhívott legidősebb asszonnyal. Jólaktak, majd elmentek.

Ha jól tudom „megrendeléseket is kapott” az oroszoktól.

Amikor mások is megtudták, hogy itt él egy művész, rögtön jöttek és megbíztak: fessek meg nekik Sztálint! - Festenék, de nincs mivel - válaszoltam. (A festékeim egy részét elástam, amit nem akartam még előszedni.) Erre elmentek Szolnokra, majd Pestre és megérkeztek vászonnal meg egy csomó festékkel. Végül még jól is jártam. Megfestettem Sztálint, amiért a fiam kapott egy pengőt a tiszttól. A parancsnok feleségét, az ezredesnét is lefestettem. Fiatal, gyönyörű szépasszony volt, kitűnően beszélt németül. Kérlelt, ne hogy eláruljam az öregnek, hogy németül beszélgettünk.

- A háború után nagy szegénység következett. Egyáltalán volt alkalma festeni?

Volt olyan időszak, amikor a feleségem elment a boltba, és a boltvezető, - pedig helybeli volt - keresztülnézett rajta, s még azt a fél kiló kenyeret se adta oda. Sokszor csak lángost, vagy kavart tésztából pitét tudott sütni. Pedig a fiam akkor már nagy volt, s mindig éhes.

Néha a zsidók rendeltek képet. Sokuknak Auschwitzban elpusztult a hozzátartozója, s megfestették a feleségüket vagy a gyerekeiket.

Egyszer a vejemmel átmentünk Apátiba az ottani tsz-hez almát venni. A tsz-iroda zárva volt, egyszer csak előkerült a szomszéd házból egy kis töpörödött zsidó öregasszonyka. Mondtuk neki, hogy az elnököt keressük. Közelebb jött, meglátott, s felkiáltott: Szent Úristen! Nem hittem volna, hogy még egyszer az életben mi találkozunk! - Miért, hol találkoztunk? – kérdeztem. Hát nem emlékszik? Auschwitzban ott voltunk a kemence előtt. Maga előtt álltam, pont akkor amikor lezárták, hogy már égetnek el többet. Így megmenekültem és hazakerültem – révedezett. Meghagytuk ebben a hitében és nem árultuk el, hogy nekem nem kellett megjárnom Auschwitz-et.

- Később aztán rendeződtek a dolgok. A hatvanas-hetvenes években egyre elismertebb tagja lett a Jászságnak és talán az országnak is!

Szerencsére mindig akadtak olyan emberek a Járási Tanácsnál, később a Járási Hivatalnál, meg a Megyei Hivatalnál, akiknek volt szívük. Ők közbenjártak és minden évben vettek legalább három képet, hogy a Gecse ne haljon éhen.

A hetvenes-nyolcvanas évek végén már akkora becsületem lett, hogy ide kijöttek értem, s autóval bevittek Berénybe tanácsi vagy pártrendezvényekre. - Hogy kerülök én ide, nem vagyok se kommunista, se párttag, se semmi - mondtam. Azt felelte ott az akkori első titkár: Árpád bácsi megérdemli, hogy megtiszteljük. Akkoriban már nyugdíjat is kaptam, s valamennyire könnyebb lett az életünk.

Vállaltam társadalmi funkciót is, igaz rábeszélésre. Így vettem részt egy alkalommal a Hazafias Népfrent országos kongresszusán, ahol Kállai Gyula arról beszélt, hogy a kormány magyar művészetet és nem a külföldit fogja pártolni. A szünetben összetalálkoztam Nánási Lászlóval, aki országgyűlési képviselő volt. Megörültünk egymásnak. Árpád bátyám, gyere bemutatlak Kádárnak meg Kállainak! Először szabadkoztam, mert nem tudtam, hogy jót, vagy rosszat teszek. Kádár, Kállai meg a többiek egy külön teremben voltak. Nem keveredett a korpával a disznó. Elég annyi, hogy akkor jött ki a külön teremből Kállai majd nem sokkal utána Kádár és mindkettőnek bemutatott. Erről aztán fényképes tudósítás jelent meg a Néplapban.

- Térjünk vissza az alkotáshoz és az alkotó társakhoz, hiszen jeles jászsági kollegákkal: Makai Józseffel, Benke Lászlóval, Vuics Istvánnal és Sáros Andrással dolgozott együtt. Hogyan fértek meg egymás mellett, milyen volt a kollegiális, művészi kapcsolatuk?

A jászági festők kiállításain rendre találkoztunk, azokat közösen csináltuk. Közülük igazi jászági csak Benke, ő ott lakott a Bercsényi utcában. Édesapja szabómester volt. Iparművészetit végzett, igen jó templomfestő. Maradandót templomokban alkotott, de jó táblaképeket is festett. Makai talán nagyobb stílű volt, színesen festett, csak hiányzott az akadémiai tudása. Ő vagdosta fel a színeket, de nem mindegyiket a maga helyére. Olyan lendülettel tette mintha én pofont akarok adni és a székbe csapok bele, olyannyira, hogy belefájdul a kezem. Makai gyakran megjelent nálam. Akkor még volt szőlőnk és főleg jó borunk. Ihatott nálam a bánhegyi borokból, amiből jobbak és fiatalabb évjáratú gyengébbek akadtak. Itt lakott valahol egy jásztelki tanyán. Amikor jött bevásárolni, akkor mindig meglátogatott, olyankor borért nem adott pénzt. Nagyon jól kijöttünk egymással. Vuics Pista komoly, visszahúzódo természetű, a Délvidékről származik. Sáros Andrással is jó viszonyban voltam. A fiamat és a lányomat is tanította.

- Művész úr! Miért marad meg jászági festőnek?

Hajdan egy lapot is szerkesztettünk a jászági írókkal, UGAR címmel. A lap felolvasó esteket rendezett, ott én is bemutatkozhattam. Bő félórás értekezést tartottam arról, hogy mi az a varázs a Jászságban, ami el tud dönteni egy teljes művészi életet. Elmondtam, hogy az állam többször felajánlott nekem Pesten ingyen műtermes lakást. Nem fogadtam el. Nem tehettem meg, - a kávéházi asztal mellől nem tudom milyen képek születtek volna.

- A gyűjtemény ahol beszélgetünk ma már lényegében múzeum. Remélhetőleg hosszú ideig fogja emléke őrizni, és méltó otthont adni munkásságának.

Négy-öt éve vette meg tőlem ezt az 1890 körül épült redemptus házat az akkori Megyei Tanács. Az állam, ha jól emlékszem vásárolt tőlem még 20 vagy 25 képet, elég jó áron. Ezen kívül letétbe helyeztem további 70-80 képet, hogy az is maradjon itt halálom után. Sok kép biztosított, mert itt megtörténhet minden. Látja az ablakaim is léccel vannak beszögezve, és mindig a fejemenél van a régi huszárkardom. Az itteni asztalosommal kiköszörültettem. Akár a borotva olyan éles. Én minden reggel kardcsuklóval ébredek. Tudja ezek a huszárvágások, így jobbra-balra. Nagy nehéz, lovassági kard. Nem félek, mitől féljek, hát a betörő nem tud bejönni. Az ajtón biztonsági zár van, azt nem tudja kinyitni. De ha bejön, akkor én már várom, mind a két kezemben karddal. Ha valaki gonosz szándékkal bejön, az nem megy ki. Pénzt amúgy se tartok itthon, ennyi eszem van.

- A fél ország eljött Önhöz Alattánra. Erről a vendégkönyvébe írt kedves sorok tanúskodnak. Történt egy rendszerváltás, átalakult sok minden, többek között a művészet mecenatúrája és

a művészek értékelésének szempontjai. Az Ön személyét, alkotói munkáját hogyan érintette a változás?

Születésnapomra, 1990. június 1-jén Göncz Árpádtól megkaptam a Magyar Köztársaság Csillagrendjét. Jelen pillanatban nemhogy a megyében, az országban is én vagyok az egyedüli, aki ezt kiérdemelte.

Boldog ember vagyok. Az ünnepségen Andrásfalvy Bertalan kultuszminiszter meleg szavakkal méltatott, külön kiemelte: Gecse Árpád a Jászság festője már régen megérdemelt volna egy ilyen kitüntetést. Ezt követően átadta nekem a mikrofont. Kicsit meglepődtem és először megköszöntem a miniszter úrnak, a köztársaság elnökének, a druzsámnak, azután pedig a magyarok istenének, hogy 91 éves koromban ilyen nagy elismerésben részesülhettem. Külön kitértem arra, ha nem érem volna meg ezt a kort, akkor maradt volna számomra a Munka Érdemrend.

Soha nem felejttem el ezt a napot. Tudják miért vagyok boldog? – fordultam a közönséghez. Azért vagyok boldog mert tavasztól ősziig a kertemben láthatom a napfölkeltét. Annál szebb nincs. Amikor jön az este, megnézem, hogyan halad a Göncöl szekér, mit csinál a Fiastyúk. Szeretem nézni a csillagok ragyogását és meditálni. De most már a ma kapott csillag is ragyog nekem, még hozzá fényesebben, mint az égen lévőök. Olyan vastapsot kaptam, hogy percekig visszhangzott az egész terem.

- Művész Úr! Köszönöm ezt az útokornak is számos tanulsággal szolgáló beszélgetést .

(1992)